

ІНТЕНЦІЯ МОВЦЯ І ПРАГМАТИКА ЕМОЦІЙНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі прози Юрія Федьковича)

Світлана Шабат-Савка. *Інтенція мовця і прагматика емоційного дискурсу (на матеріалі прози Юрія Федьковича)*

У статті здійснено спробу аналізу емоційного дискурсу як ситуативно вмотивованої мовленнєвої одиниці, що становить висловлення або сукупність тематично об'єднаних дискурсивних висловлень, спрямованих на вираження інтенцій, пов'язаних з емоційно-почуттєвим станом мовця, його позитивним або негативним реагуванням на побачене чи висловлене. В ракурсі прозових творів Ю. Федьковича з-поміж прагматичних особливостей емоційного дискурсу визначено: емоційно-ментальний стан суб'єкта комунікації, дисбаланс стосунків між спілкувальниками, конфліктну атмосферу спілкування, міжорну (зрідка – мажорну) тональність, використання мовцем модально-інтенційних висловлень, неповних конструкцій, нечленованих комунікатів, звертально-вокативних структур, що виступають найбільш релевантними для відтворення емоціогенних соціально-побутових ситуацій мовлення.

Ключові слова: інтенція, мовець, дискурс, емоційність, модальність, прагматика, синтаксичні конструкції.

Светлана Шабат-Савка. *Интенция говорящего и прагматика эмоционального дискурса (на материале прозы Юрия Федьковича)*

В статье сделано попытку анализа эмоционального дискурса как ситуативно вмотивированной речевой единицы, которая являет собой высказывание или множество тематически объединенных дискурсивных высказываний, направленных на выражение интенций, связанных с эмоционально-чувствительным состоянием говорящего, его позитивным или негативным реагированием на увиденное либо высказанное. В ракурсе прозы Ю. Федьковича среди прагматических особенностей эмоционального дискурса определено: эмоционально-ментальное состояние субъекта коммуникации, дисбаланс отношений между общающимися, конфликтную атмосферу общения, минорную (реже – мажорную) тональность, использование говорящим модально-интенционных высказываний, неполных конструкций, нечлененых коммуникатов, что выступают наиболее релевантными для отображения эмоциогенных социально-бытовых ситуаций речи.

Ключевые слова: интенция, говорящий, дискурс, эмоциональность, модальность, прагматика, синтаксические конструкции.

Svitlana Shabat-Savka. *Speaker's Intention and Emotive Discourse Pragmatics (based on Yuri Fedkovych's Prose)*

The article is an attempt to analyse an emotive discourse as a situation-motivated unit which constitutes an utterance or a set of subject-concatenated discourse utterances aimed to express intentions connected with the speaker's emotional state, his positive or negative reactions towards what is seen or heard. From the perspective of Y. Fedkovych's prose, within the scope of the emotive discourse peculiarities, the following are defined: emotional and mental stet of the subject of communication, imbalance of interlocutors' relationships, conflict atmosphere of communication, minor (occasionally – major) tone, modal-intentional utterances used by the speaker, incomplete constructions, non-divisible communicates, addressive-vocative structures which seem to be the most relevant for reproducing emotiogenic social speech situations.

Key words: intention, speaker, discourse, emotionality, modality, pragmatics, syntactic constructions.

Лінгвістику сьогодення визначають антропоорієнтовані парадигми, спрямовані на вивчення багатогранної діяльності людини у комунікативному процесі та глибокий аналіз тих синтаксичних ресурсів мови, які експлікують інтенції мовця у різних мовленнєвих жанрах. Антропоцентризм детермінує мовознавчі дослідження останніх десятиліть, і цілком логічно категорію суб'єктивності вважають основою прагматики, нового лінгвістичного напрямку, дослідницьке поле якого перебуває в рамках ментально-психологічних зв'язків та стосунків між учасниками комунікації (мовцем і співрозмовником, адресантом та адресатом), в аспекті виокремлення способів та засобів втілення інтенціональних потреб. Цілком слушно з цього приводу зауважував В. Інґве: „Коли ми поєднаємо людину та процес спілкування і поставимо їх у центрі нашої уваги, ми тим самим одночасно гуманізуємо й соціологізуємо нашу науку та врятуємо її від бездушного вивчення форми і структури мови” [цит. за 11, с. 40].

Діапазон комунікативних інтенцій доволі розлогий: це і бажання мовця повідомити якусь інформацію, ввічливо попросити, наказати, запитати про щось, подякувати, налагодити контакт, активізувати увагу, відмовити, заперечити тощо. До інтенціональних потреб необхідно зараховувати також інтенції, що пов'язані з бажанням мовця висловити емоційне ставлення до повідомлюваного, чуттєво відреагувати на побачене. В комунікації мовець не тільки передає предметні повідомлення про дійсність, реалізує конкретні пропозитивні смисли, але й намагається показати індивідуальне, емоційно-чуттєве сприйняття довкілля, вплинути на почуття та волю співрозмовника. У мовознавчих дослідженнях подибуємо різні класифікації інтенцій, однак найбільш прийнятною виглядає

диференціація інтенцій на спонукальні, емоційно-оцінні, інформативні та контактні [9], яка значною мірою відображає всі аспекти життєдіяльності людини.

Мета нашого дослідження передбачає розкриття смислового та прагматичного потенціалу інтенції мовця в емоційному дискурсі, визначення системи синтаксичних засобів, релевантних для її вербалізації у прозових текстах Юрія Федьковича. За влучним визначенням І. Франка, всі Федьковичеві „повісті, всі найкращі його поезії нав'язані теплим, індивідуальним чуттям самого автора – всі схожі на частки його автобіографії – так і здається, що автор співає і розказує всюди про те, що сам бачив, сам найглибшими нервами душі прочув” [14, с. 5]. Художня комунікація, як результат індивідуально-авторського бачення світу, тісно пов'язана з емоційністю, людськими почуттями, мовними засобами відтворення цих суб'єктивних чинників у тексті (дискурсі, мовленнєвому акті, висловленні).

Феномен емоційності виступає предметом дослідження багатьох наукових дискурсів – у філософії, психології, педагогіці, лінгвістиці. Приміром, у філософії емоційність вважають характерною рисою „кордоцентричного персоналізму”, ознакою характеротипу українця, як почуттєвий динамізм, сентиментальність, розчуленість (О. Кульчицький, В. Липинський, М. Шлемкевич, О. Лобач). Вивчення категорії емоційності, дослідження переваг чуттєвого начала над розумовим та вольовим визначає і лінгвістичні студії, починаючи від праць О. Потебні, Ш. Баллі і завершуючи надбаннями вітчизняних мовознавців – О. Вольф, О. Галкіної-Федорук, І. Чередниченко, С. Єрмоленко, Ф. Бацевича, А. Загнітка, В. Шинкарука та ін.

У практиці мовознавчих студій емоційність розглядають у площині таких категорій, як: експресивність, емотивність, оцінка та суб'єктивна модальність. Лінгвістична прагматика охоплює всю проблематику, пов'язану з особливостями функціонування цих категорій, оскільки в центрі перебуває мовна особистість, автор будь-якої мовленнєвої одиниці. Втім зазначимо, що схильні витлумачувати емоційність насамперед як суб'єктивно-модальне значення, що пов'язане з мовцем, його ментальним станом, інтенцією, яка знаходить відповідну реалізацію за допомогою синтаксичних засобів мови.

Розглядаючи емоційність у ракурсі категорії експресивності, звернемося до лінгвістичної концепції Ш. Баллі, в якій чітко простежується теза про те, що афективний фактор виступає обов'язковим компонентом будь-якого висловлення і виконує два завдання: вираження суб'єктивного світу мовця (його думок, почуттів, настрою та ін.) та використання відповідних мовних засобів для певного впливу на інших учасників комунікації [2, с. 20]. Згідно з поглядами мовознавця, якщо навіть у самій структурі висловлення відсутні будь-які елементи, що є показниками експресії, вона все одно виражається у ньому, оскільки виникає у зв'язку з якоюсь ситуацією і в цій ситуації висловлення емоційно забарвлюється вже самими почуттями мовця [2, с. 20]. Подібної позиції дотримувався і М. Бахтін, який зазначав, що у різних формах мовленнєвого спілкування експресивний момент має різне значення і різний ступінь сили, але він є всюди: абсолютно нейтральне висловлення неможливе [3, с. 410].

Прирівнювання афективного (експресивного) до емоційного знаходимо у працях багатьох мовознавців, проте імponує позиція О. Галкіної-Федорук, котра зазначає, що емоція завжди експресивна, але експресивне не завжди емоційне [6, с. 121]. За влучним твердженням А. Загнітка, різницю між емоційним та експресивним слід бачити у мимовільності, довільності емоції (вона пов'язана з почуттями) і визначенні експресії як засобу впливу, коли мовець усвідомлює спрямованість використання певних мовних одиниць [8, с. 521]. Отже, експресивність як семантико-стилістична категорія виявляє зв'язок з емоційністю у той спосіб, що здатна підсилити емоційну насагу висловленого мовцем, увиразнити його комунікативний намір. Експресивність, як і емотивність, – це властивість мовних одиниць, використання яких свідчить про спланованість мовленнєвих дій-вчинків, про навмисність впливу на співрозмовника. Емоційність відображає поведінку суб'єкта комунікації в конкретний момент мовлення, тому характеризує передусім живе, динамічне, усно-розмовне мовлення.

Лінгвістична категорія емоційності має безпосередній зв'язок з оцінкою. Шкала позитивне / негативне є визначальною для обох категорій, втім це не тотожні поняття. Всяке явище, подія чи мотив людської діяльності може бути оцінене мовцем, з одного боку, як прекрасне чи потворне, а з іншого – як добре чи погане. Відомо, що загальна оцінка формується на основі норми, при цьому ознака „добрий” ототожнюється з нормою, негативна – сигналізує про відхилення від неї. Оцінний модус, на думку Т. Космеди, виступає невід'ємним атрибутом будь-якого висловлення, означенням ситуації [10, с. 305–307], а отже, передає суб'єктивну інтерпретацію повідомлюваних у реченні подій та явищ.

Оцінка може виявлятися і як результат емоційного сприйняття мовцем певного висловлення,

реагування на його зміст. Нам імпонує позиція В. Шинкарука, який підкреслює, що емоційність завжди пов'язана з емоційною оцінкою, однак деякі слова не мають оцінки (емоційні вигуки, частки), а тільки виражають емоції й почуття мовця, що дає змогу розмежовувати категорії оцінності та емоційності й виділити окрему категорію емоційних модусів. На відміну від емоційно-оцінних, ці модуси не мають оцінки, за їх допомогою адресант лише передає свій психічний стан, який зумовлює його емоційне ставлення до предмета, об'єкта, адресата мови й ситуації спілкування [15, с. 79–81].

Емоційність перебуває в діапазоні суб'єктивно-модальних значень. Модальність – це „душа речення” [2, с. 44], яку, на нашу думку, формують і визначають інтенції мовця. Якщо об'єктивна модальність репрезентує пропозитивний смисл будь-якої комунікативної одиниці, складає основу предикативності, виражає реально чи ірреально можливі / неможливі значеннєві відтінки, то суб'єктивна модальність детермінована позицією суб'єкта комунікації, його ставленням до повідомлюваного, до побаченого тощо. Власне, оцінні судження, емоції, бажання – все, що пов'язано з ментальним станом мовця, його раціональним чи емоційно-оцінним реагуванням на світ, витлумачуємо як вияви суб'єктивної модальності, презентації „я-концепцій” у комунікативному просторі.

Емоційність як категорія усно-розмовного мовлення здатна відображати психічний стан мовця і його чуттєве ставлення до висловленого чи побаченого, однак і дотепер немає визначення емоційності в мовознавчих довідниках та посібниках, відсутні емотивні словники, зокрема і в психології, фізіології, які б ілюстрували вичерпні класифікації емоцій людини (подекуди дослідники виділяють десять фундаментальних емоцій (К. Ізард), ще інші їх кількість визначають від тридцяти п'яти до ста п'ятдесяти, „словник емоцій” Ю. Апресяна формує 5000 – 6000 термінів), що загалом ускладнює лінгвістичний аналіз цієї категорії.

Емоційна шкала перебуває у спектрі позитивного чи негативного. Так, на думку Ю. Апресяна, емоційна позитивна оцінка об'єднує такі види емоцій, як: ласка, грайливість, захоплення, схвалення, співчуття, жарт. Тип емоційної негативної оцінки репрезентований емоціями осуду, зневаги, приниження, презирства, лайки, образи [1, с. 32]. Безперечно, кожен з цих діаметрально протилежних напрямів можна доповнити іншими емоціями, приміром – ніжністю, симпатією, радістю, задоволенням, любов'ю, з одного боку, заздрістю, образою, невдоволенням, ворожістю, відразою, ненавистю – з іншого. Нам імпонує погляд на презентацію емоційного дискурсу в плані вияву позитивних та негативних емоцій, однак вважаємо не можливим достеменно описати всі вияви психічного стану людини у комунікативному процесі через його багатогранність та мимовільність, спонтанність емоції.

Емоційний дискурс (текст, висловлення, мовленнєвий акт) відтворює поведінку мовця в емоційно-забарвлених соціально-побутових комунікативних ситуаціях. У **прагматичному аспекті** такий тип дискурсу характеризують: емоційно-ментальний стан суб'єкта комунікації, дисбаланс стосунків між спілкувальниками, конфліктна, емоційно невірноважена атмосфера спілкування, мінорна (зрідка – мажорна) тональність, особливий синтаксис – використання мовцем модально-інтенційних висловлень неповних, еліптичних конструкцій, нечленованих комунікатів, звертальних структур.

Ментальний стан мовця породжує інтенції, комунікативні наміри, мовленнєва реалізація яких відбувається після їх мисленнєвого оформлення відповідно до моделей, властивих певній мові. І. Сусов тлумачить екстралінгвістичну ситуацію як стан справ, що спонукає адресанта до висловлення [12, с. 134], стимулює формувати інтенційні потреби. Дискурс, виступаючи ситуативною, динамічною одиницею, якраз увиразнює комунікативну подію, експлікує інтенції, зумовлює, на думку Ф. Бацевича, виформування загальноприйнятих норм і принципів сумісної практичної взаємодії людей, створює тематичні, прагматичні, функціональні „блоки”, що впізнаються, ідентифікуються учасниками спілкування, як наприклад, привітання, прощання, докори, співчуття, освідчення в коханні та ін. [4, с. 13]. На рівні тексту залежно від форми його організації виокремлюють діалогічний та монологічний дискурси, за жанрово-стильовим оформленням виділяють розмовний, науковий, художній, газетний, діловий дискурси тощо.

Емоційний дискурс розглядаємо в межах художнього тексту як окреме висловлення чи поєднання тематично об'єднаних висловлень, комунікативним завданням яких виступає змалювання емоціогенних мовленнєвих ситуацій, що детерміновані інтенцією мовця, його емоційним станом, відповідною поведінкою. За влучним твердженням Я. Гнезділової, емоційному дискурсу притаманна суперечність, яка полягає в тому, що він є одночасно процесом переживання того чи іншого емоційного стану і його результатом, емоційною розрядкою. Цей тип дискурсу базується на

первинних, несвідомих, слабо контрольованих і переважно негативно забарвлених емоціях та пов'язаний із втратою емоційної рівноваги з боку мовця або співрозмовника [7].

Емоційність як один із аспектів людського сприйняття та пізнання світу виступає і змістовим аспектом речення-висловлення. Емоційне ставлення до висловленого виявляється в конкретній ситуації спілкування і може нашаровуватися на будь-яку синтаксичну конструкцію. У граматичній системі мови немає спеціалізованих засобів (за винятком нечленованих комунікатів) для вираження емоцій, хоча деякі конструкції здатні реалізувати, окрім денотативної семантики, і вторинні функції. У такий спосіб виникають транспозитиви, висловлення у нетипових для них синтаксичних умовах, які в контексті мовленнєвої ситуації, у певному контексті характеризуються емоційністю як домінантною ознакою. В цьому аспекті згадаємо думку Ж.Вандрієса про те, що почуття, емоції тільки тоді мають значення для лінгвіста, коли вони виражені мовними засобами [цит. за 13, с. 39].

Емоційний дискурс, як і сама емоція, спонтанний, незапланований, передбачає взаємовпливи двох визначальних субстанцій – мовця (адресанта) і співрозмовника (адресата) здебільшого в емоційно напруженій комунікативній ситуації (дисбаланс стосунків, конфлікт, раптовий сплеск емоцій, неадекватне реагування на побачене тощо). Іntenції, що пов'язані з прагненням мовця передати свій емоційний стан або ж по-особливому відреагувати на побачене, вербалізуються за допомогою мовних одиниць різного рівня – лексичного, граматичного. Мовленнєвою формою, найбільш релевантною для емоційного дискурсу прозових творів Ю. Федьковича, виступає діалог – динамічна, ситуативно залежна дискурсивна одиниця, в якій реалізуються „інтенційні впливи учасників спілкування” [5, с. 28].

Одним із найбільш вживаних та ефективних засобів вираження інтенцій в емоційному дискурсі виступають **питальні речення**, комунікативна функція яких полягає не тільки в передаванні запиту інформації, а у вираженні емоційної реакції мовця, в експресивній констатації його психічного стану.

Найбільшу групу в прозі Ю. Федьковича утворюють емоційні запитання зі значенням докору, обурення, напр.: – *А мені не треба було нічого казати? Так ти мені служиши!?* (14, с. 326). – *Я бо тобі не казала, Маріє, аби ти тільки не гуляла? Боже мій! – з тими дівками; як вони не хочуть мене слухати!* (14, с. 250). Нанизування питальних структур увиразнює негативні емоції гніву, жалю, презирства, як-от: – *Хто умер?! Тоній? – аж скрикне, бувало, Софрона. – Він не вмер, душечка моя віщує. То лиш злі духи вигадали, аби мене мучити* (14, с. 335); розради, втіхи, напр.: – *Так чого ж плачеш? Гей, якби Маріка виділа, що такий легінь, мосьпане, плаче, тото ж би сміялася, – а хто ж бо таке видів?* (14, с. 249); здивування, пор.: – *Хіба я вам коли правду не сказала, зозулько?* (14, с. 327). Підсилювати адміративне (від лат. *admirari* – захоплюватися, дивуватися) значення може питальний компонент *а що*, який до того ж вносить семантику припущення, впевненості, напр.: – *А що, може, не красну маю сестру?* (14, с. 246). – *А що, – каже, – не йдемо, Іванчику?* (14, с. 245). Емоційний дискурс утворюють питальні речення, в яких домінують емоції розпачу, сильного душевного болю, безнадії, відчаю: – *Нащо мені краси, нащо мені личка мого рум'яного, коли Василечка нема? Ох, вайльо, вайльо!* (14, с. 270). Відчай збольеної, розтривоженої душі передає нечленований комунікат *вайльо*.

Подекуди питальні речення створюють мажорний дискурс, висловлення підпорядковані тому, щоб передати любов, замилювання, доброзичливе ставлення співрозмовників один до одного, передусім за рахунок уведення в структуру питального речення звертання, як-от: – *Ох, Штефаночку, ти милий мій, а не покинеш ти мене? – Зоре моя ясна, світе мій рожевий, як ти можеш мене оце питати?* (14, с. 291). – *Марочку, серденько, а чого ти оце такий смутний та невеселий? Уповіж мені, душечко. – Фіялочко моя препишня! Мабіть, літа твої молоденькі баламучу* (14, с. 276).

Емоційний дискурс відтворюють комунікативні моделі, що виникають в емоційно забарвлених повсякденних ситуаціях мовлення, тому цілком природним і закономірним явищем є функціонування питальних реплік-реакцій, які не виступають відповіддю на поставлене запитання, швидше – особистісною реакцією на нього. Такими синтаксичними конструкціями виступають неповні реченнєві реалізації зустрічних запитань та перепитів. Так, у прозі Ю. Федьковича **зустрічні запитання** позначені семантикою обурення, невдоволення, небажанням з боку співрозмовника відповідати на конкретний запит, пор.: – *Чого ти так засумував, Василю? Чи не болять тебе знов голова? – Або мене коли голова боліла?* (14, с. 266). – *А чи не дуриш ти мене лиш? – Або я тебе багато дури?* (14, с. 290). Зіткнення протилежних інтересів призводить до створення конфліктних ситуацій, спалаху негативних емоцій.

Виникнення **перепитів** пов'язуємо з емоційною реакцією співрозмовника (його здивуванням,

нерозумінням, недовірою) на зміст висловлення попередньої репліки, напр.: – *Я з Сторонця, пане капрал, з Буковини, коли знаєте. – З Сторонця? Де то той Сторонець, що я його не знаю?* (14, с. 284). – *Чого ти такий страшний став, Василю? – Я, страшний? Та хоть би й так – що кому до того?* (14, с. 256).

Емоційновиражальну функцію виконують і **звертально-вокативні** конструкції, які увиразнюють інтенції мовців, встановлюють, з одного боку, доброзичливу атмосферу комунікації, як-от: – *Зяченьку, дитинко моя люба, голубе мій сизий!* (14, с. 273). – *О, моя ти лебідочко!* (14, с. 335), а з іншого – агресивне, конфліктне мовлення, напр.: – *Та цур же вам, навісні!* (14, с.282). – *А чому ти мене не любиш, га? Ти сяка-така дочко!* (14, с. 277). Вигукові звертання до найвищих субстанцій у прозі Ю. Федьковича поліемоційні, це передусім розпач, сподівання, захоплення, напр.: – *Боже, боже!* – заплакала дівчина. – *Чому ми такі нещасливі?* (14, с. 324). – *Боже, боже, – каже, – в яку я годиночку народився* (14, с. 278). – *Господи святий! Братчику мій, а се ти чо?* (14, с. 289). Емоційно-оцінне тло прози Ю. Федьковича створюють і афіксальні морфеми, які у структурі слова зазвичай виражають позитивні емоції мовця, як-от: – *Братчику, любчику, голубчику!* (14, с. 252). – *Ненечко, ох, ненечко моя, не топить мене за нелюба!* (14, с. 276).

Спонукальні конструкції передають емоційно-оцінні імперативно-категоричні смисли, як-от: – *Мовчи, бо ти, бігме, в писок дам!* (14, с. 285). – *Міхал! А дай-но там, серце, мому гуцулові що поспідати... Ну, а тепер співай або гроші вертай!* (14, с. 283) і навпаки – ніжне ставлення до свого співрозмовника, як-от: – *Не плач, душко, моє серденько!* (14, с. 324). Неповні еліптичні речення реалізують наказову семантику, увиразнює її частка *ану*, напр.: – *Ану, хлопці, домов! Тут на гаразді не обійдеться* (14, с. 287).

Окличні висловлення детермінують емоційний дискурс Ю. Федьковича. За своєю синтаксичною природою ці конструкції передбачають вираження вольових та емпатичних реакцій мовця, виражають комунікативну настанову цілеспрямованого мовлення. Окличність не виражає пропозитивного смислу, проте всі модально-інтенційні речення можуть мати окличні форми, що свідчить насамперед про те, що окличність – радше експресивна категорія, заздалегідь спланована мовленнєва форма. Окличні речення в прозі Ю. Федьковича здебільшого експлікують інтенції розчарування, напр.: – *Ото я тебе оженив, братчику мій, соколе мій! – аж крикнув брат, а сам як заплаче...* (14, с. 264); докору: – *Та ти мені не нєня!* (14, с. 279); застереження, пор.: – *Лиш дивіться, синку, щоби там якої колотні не було, бо мені сеї ночі таких ягід уже снилось!* (14, с. 260); розгубленості, тривоги, як-от: – *Ох, Марочку, серце моє, коби ж то ти знав, як він б'є! Ох, да як же він мене б'є, б'є!* (14, с. 277). Експресивністю, підвищеною емоційністю відзначаються ті синтаксичні структури, в кінці яких стоять розділові знаки на зразок *!?*, *!!!*, *!..*, пор.: – *Ілаш з Василем, бадічко! – Де!?* (14, с. 254). – *Або, може, не плакати, мавши одним одного щирого товариша та й того скласти на лаві!?* (14, с. 264). – *Тоній!!! О, мій Тоній!.. – та й упала мов мертва мені на руки, неначе та квіточка косов підтята* (14, с. 336).

У ролі **емоційних нечленованих комунікатів** виступають вигуки, частки, які за своєю лінгвістичною природою здатні реалізувати суб'єктивно-модальне значення, вносити різноманітні змістові відтінки, виступати маркерами мовленнєвих інтенцій. Пор.: – *Вам треба доконче женитися. – Ха-ха-ха!* (14, с. 332). – *Чому ти мене не любиш? – я тебе ще раз питаюся! – Ех!* (14, с. 278). – *Ей...Та бо ти такого насипав, що я вже нічого не знаю* (14, с.255). Значний емоційно-експресивний ефект досягається при нанизуванні вигукових комунікатів, напр.: – *Ох, Васильку мій! ох, Василечку мій! ох, Василиченьку мій!* (14, с. 270). – *Ненечко, – каже (та й справляє пальчиком у віконце), – ах, матіночко моя, адить – о-о!.. Ох, ненечко моя, любко!* (14, с. 279). Маючи виразний емоційно-інтонаційний малюнок, еквіваленти речення залежать передусім від лексичного наповнення, контексту, конкретної мовленнєвої ситуації.

Емоційно-оцінні слова-речення супроводжують оклична, оклично-незавершена інтонація, що надає мовленню високої експресивності та емоційності, пор.: – *Оф!! – скрикнула та й ухопилася у сердечка. – Іду, милий, іду, милесенький мій, жди...*(14, с. 280). *Най вас хоть пошануємо в своїй хаті – буде нам здаватися, що наші діти...коли нам не дав бог утіхи з Манолія...Ох, вайльо, вайльо! Вайльо, вайльо!* (14, с. 288). У прозі Ю. Федьковича незакінченість має навмисний, спланований характер, що певним чином і визначає прагматику таких висловлень, з одного боку, це логічне переривання повідомлюваного для виділення важливої інформації, а з іншого – емоційно-психологічна характеристика людських почуттів.

Еквіваленти речень увиразнюють різноманітні емоційно-оцінні характеристики, підсилюють, зокрема іронічну семантику, пор.: – *А тепер іди та розсідай онде вороного, що аж по копита в*

землю вбився, а все через тебе, господарю, бо ти не міг його розсідлати, нім був за горілкою, – **де би!**? (14, с. 258); виражають волевиявлення – емоційно-категоричне спонування до виконання певної дії, напр.: – *Що, господи? Що? Ніби мене твій Господь здойме! Іди собі, кажу, до дідке, бо буду твалт кричати! От таки зараз кричу, – ну!* (14, с. 257).

Частки, що слугують засобами увиразнення та підсилення змістової та емоційної інформації, у прозі Ю. Федьковича реалізують позитивні емоції щастя, задоволення, захоплення, радості, напр.: – *Юрійку, братчику, який же я щасливий!* (14, с. 291). – *Господи, як мене вздрів – як не скочить, як не впаде мені поза шию, як не сплаче* (14, с. 284). – *Але ж бо я і брався швидко тої муштри!* (14, с. 297).

Живомовна стихія буковинців, яка так природно репрезентована у прозі Ю. Федьковича, відзначається значною емоційністю фрази, що досягається використанням різноманітних часток, вигуків місцевого характеру (варе, мой, вайльо). Напр.: – *Гей!* – *крикнув мій брат та аж стрепенувся. – Де ж, варе, так прибирилися?* (14, с. 244). В емоційному дискурсі найбільш вживаними виступають конструкції з вигуком *вайльо*, що вносить семантику розпачу, безнадії, схвилюваності, пор.: – *А я знаю, чому ти з ним таке поробила, що він навіть і встати не може, не то що?* – *Вайльо!* (14, с. 290).

Емоційний дискурс у творах Ю. Федьковича створює і **вигукова фразеологія** – стійкі мовні конструкції, шаблонні, стереотипні моделі, характерні для різних ситуацій мовлення. Позитивну емоційну насагу передають опативи з побажальними та інтерактивними інтенціями, що спрямовані на програмування бажаного результату, як-от: – *Благословіте, ньенько, на дорогу та й на весілля. – Най вас бог благословить та й веселить* (14, с. 260). – *Як маєшся, брате Іване? Здоров?* – *Здоров, славити бога! А ти?* – *Здоров, друже мій* (14, с. 272–273). Значною емоційністю позначені фразеологізовані конструкції, що виражають присягу, як-от: – *Забожися, що не будеш. – Бігме, не буду* (14, с. 286); застереження, заспокоєння: – *Да бог з тобою, доню!* (14, с. 279). – *Та цур тобі!* (14, с. 290); прокльони, що відтворюють конфліктне, інтолерантне спілкування, пор.: – *А неволя ж би вас утяла та укрила, солоня та тяжка! Чи тото я вам під ніж синів своїх годувала? Вон з хати, біси, або в вас сокирою загачу, як у псів, та й сама страчуся!* (14, с. 264).

Фразеологізовані конструкції вигуківого типу становлять емоційну реакцію мовця на попереднє висловлення. Це своєрідні стверджувальні „вигуки”, що передають реакцію-ствердження з окремим емоційним відтінком, пор.: – *А раді гостям, паніматочко?* – *Добрим людям хто ж не рад би?* (14, с. 270). – *А ти гадаєш, що нема так, що дівку силою віддають?* – *І так може бути, – кажу, – чому ні?* (14, с. 261). – *А ти, паничу, де сеї ночі ночував?* – *У саду, а де ж би!* (14, с. 326).

У художньому дискурсі функціонування емоційних концептів, лексем на позначення емоцій, образів, символів, пов’язуємо з прагматичними інтенціями самого автора твору (оповідача, наратора), його індивідуально-авторським самовираженням, оцінкою, що, безперечно, передбачає вплив на реципієнта (читача), апеляцію до його почуттєвої концептосфери, як-от: *Більше я до нього не промовив сього вечора ані слова, такий мені жаль був великий* (14, с. 256). *А дома сум та плач. Мати розболілась, ридючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя* (14, с. 303). Емоційні лексеми як виразники категорії емотивності характеризують особливу емоційно забарвлену ситуацію спілкування, передають психічний стан мовців, містять виразну оцінну модальність, як-от: *...аж тут виходить із церкви – дівка? – ні, не дівка, але хтось гадав би, що се царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шії! – може, на яких кількасот левів срібних* (14, с. 245).

Позиція продуцента (автора) художнього тексту виявляється безпосередньо в авторському мовленні. Слова автора, що вводять пряму мову, не лише вказують на те, що мова належить іншій особі, а й передають почуття, характер, психічний стан мовця, його міміку та жести, що загалом сприяє відтворенню емоційно насаженого тла художнього твору, пор.: *Стара Дугаїха сиділа за кроснами, ткала сукно. Да як поглянула на Тодора – аж човник з рук упав. – Синку мій, а тобі що? – А що ж би? – каже. – Нічого* (14, с. 329). – *Ув одно каже, що любить, а за другого йде!* – *дорік парубок гірко* (14, с. 328). – *Хіба Крамарева Софрона не пішла би за мене?* – *каже Павун, собі уса підкручуючи* (14, с. 332). Цілий згусток емоцій відтворюють дискурсивні висловлення різної функціональної модальності з конструкціями прямої мови та слів автора (оповідача), як-от: *Приводжу я Василя. Він, сердешний, смутний, неспокійний. Тільки на двері – а старий як не гримне: – Хто сеї ночі говорив з моєю дочкою у саду?* Мовчить. *Господи, як ухопить старий свою нагайку дротяну, як стане мого пана Василя періщити та періщити!* – *А не ходи, – каже, – ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти!* – *Даруйте життя!* – *верещить Василь на увесь світ. – Вже більше не буду, їй-богу, не буду! Гвалту! Гину!.. Умираю!.. Вайльо!..* (14, с. 325).

Емоційний дискурс у художньому тексті Ю. Федьковича має здебільшого мінорну тональність, оскільки передає трагічний випадок з життя персонажа, його нещасливе кохання, психічні переживання у зв'язку із втратою рідних тощо, як-от: – *Сестричко, сестричко моя єдина! – сплакав я. – Чи ж тобі не жаль твого братчика отак сиротою на цьому світі лишати!?* (14, с. 265). – *Я втоплюсь, – каже дівчина. – Того не роби, рибочко...* (14, с. 324). Подекуди дискурсивні висловлення виражають повчальний зміст, який має стосунок до мовленнєвої поведінки спілкувальників в емоційно забарвлених комунікативних ситуаціях, напр.: – *З веселими веселися – не журися! Господь наш Ісус Христос сам так робив, так і ви, діточки: веселіться, доки ще весело. Господь бог недурно дав і весну, і молодість, і утіху, і скрипки, і пістолета нареши – все то бог дав людям, не хто* (14, с. 263).

Отже, емоційний дискурс як ситуативно вмотивована мовленнєва одиниця спрямований на вираження мовленнєвих інтенцій, пов'язаних з емоційно-почуттєвим станом мовця, його позитивним чи негативним реагуванням на побачене, почуте, висловлене. У прозових творах Ю. Федьковича емоційний дискурс становить висловлення або сукупність висловлень, що відтворюють емоційно невірнорозважене, конфліктне мовлення або ж позитивно забарвлену атмосферу спілкування. Емоційна насиченість дискурсивних висловлень у прозі Ю. Федьковича дуже розгорнута, широко представлено весь спектр людських емоцій. Контекстуальний аналіз цілісної мовленнєвої ситуації, пресупозитивних характеристик мовців дозволяє правильно визначити та інтерпретувати модальність, емоційність та інтенційний діапазон реченнєвих реалізацій.

Емоційний дискурс репрезентують синтаксичні конструкції, в яких елемент емоційності переважає над інформативним. У прозових творах Ю. Федьковича яскраво представлені всі комунікативні типи речень (питальні та непитальні), окличні висловлення, неповні реченнєві реалізації зустрічних запитань, перепитів, нечленовані комунікати, які цілком природно формують та відтворюють діалогічні моделі усно-розмовного мовлення, виступають прагматично вмотивованими мовленнєвими структурами, використання яких детерміноване ментальним станом суб'єкта комунікації, його інтенціями.

Література

1. Апресян Ю. Д. Прагматика и лексикография : прагматическая информация для толкового словаря / Ю. Д. Апресян // Пропозиционные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте. — М. : ИЯ АН СССР, 1987. — С. 20—32.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. — М. : Изд-во иностр. лит., 1955. — 416 с.
3. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування / М. Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [за ред. Марії Зубрицької]. — Львів : Літопис, 2001. — С. 406—415.
4. Бацевич Ф. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф. Бацевич. — Львів : ПАІС, 2010. — 336 с.
5. Бацевич Ф. С. Категорії комунікативної лінгвістики : спроба визначення / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. — 2003. — № 6. — С. 25—33.
6. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. Д. Галкина-Федорук // Сборник статей по языкознанию. — М. : Изд-ство АН СССР, 1958. — С. 119—132.
7. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу : структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Я. В. Гнезділова. — К., 2007. — 20 с.
8. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис : [монографія]. — Донецьк : ДонНУ, 2001. — 662 с.
9. Киселева Л. А. Вопросы теории речевого воздействия. Текст / Л. А. Киселева. — Л., 1978. — 236 с.
10. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток оцінки / Т. Космеда. — Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. — 350 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник]. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.
12. Сусов И. П. Грамматика говорящего / И. П. Сусов // Актуальные проблемы коммуникативной грамматики. — Тула, 2000. — С. 130—138.
13. Торсуева И. Г. Интонация и смысл высказывания / И. Г. Торсуева. — М. : Наука, 1979. — 112 с.
14. Федькович Ю. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи / Ю. Федькович. — К. : Наукова думка, 1985. — 574 с.
15. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : [монографія] / В. Д. Шинкарук. — Ч. : Рута, 2002. — 272 с.